

nistenkring rond Plantijn een vooraanstaande rol gespeeld. Zijn bibliografie is daardoor voor tal van specialisten van filologen tot historici van alle slag, deze van de kunst, de literatuur en de drukkunst niet te na gesproken, een uiterst nuttig werkinstrument. Om niet heel duidelijke redenen werd meer dan twintig jaar aan de verwezenlijking ervan gewerkt. Het aandeel van elk der auteurs is evenmin uitdrukkelijk aangeduid.

De biografie van Kiliaan wordt voorafgegaan door een soort van technische inleiding over de ordening en uitwerking der eigenlijke bibliografie; zij scheidt zo twee bij elkaar horende elementen. In de levensbeschrijving zelf, waarin tal van nieuwe gegevens worden verwerkt, lijkt toch niet alles onberispelijk. Het is alvast niet volgens de heersende gebruiken dateringen in de oude stijl weer te geven en slechts tussen haakjes de moderne omrekening daaraan toe te voegen. De argumentatie nopens de geboortedatum van Kiliaan is op zijn minst onduidelijk. Strikt genomen is het niet zeker dat Katharina de oudste dochter in het gezin Kiliaan was; zo zij meerderjarig was op 29 januari 1610, veronderstelt dit slechts dat zij vóór 29 januari 1585 geboren was, terwijl de drie dochters respectievelijk geboren moeten zijn in 1582, 1584 en 1586 (28). In de biografie wordt natuurlijk uitgebreid over de bedrijvigheid van Kiliaan in dienst van de firma Plantijn, maar ook de mededelingen over zijn rol als vertaler voor officiële instanties als de Staten en de Stad Antwerpen in de jaren na 1580 zullen de historici interesseren. Meer dan als Latijns dichter en als vertaler van onder meer Ph. de Commynes en L. Guicciardini is Kiliaan beroemd om zijn werk als lexicoograaf. Zijn *Etymologicum* betekende niet alleen een mijlpaal in de ontwikkeling der filologie, maar het heeft zijn praktisch nut als woordenboek tot op de dag van vandaag behouden.

De bibliografie bevat in een eerste kapittel een lijst van een vijftal bewaarde handschriften van Kiliaan, die echter zeer bondig (of niet) beschreven worden. Een tweede afdeling somt dan de opeenvolgende edities van zijn werken en van zijn vertalingen in het Nederlands op. De diplomatische transcriptie van de titelpagina werd daarbij vervangen door een fotografische reproductie. De laatste kapitels van de bibliografie betreffen de bijdragen van Kiliaan opgenomen in werken van andere auteurs en zijn Latijnse verzen bij prenten. Wanneer deze laatste een reeks vormen ingeleid met een titelprent, dan werd ook hiervan de reproductie opgenomen. Vooral voor de prenten, zeker die als los blad zijn verschenen, is het duidelijk dat het voorlopig onmogelijk is, alle varianten, laat staan alle exemplaren te kennen en te signaleren. Dit heeft de samenstellers gelukkig niet weerhouden ze op te nemen en de hun bekende vindplaatsen bekend te maken. De nuttige en kritische 'aantekeningen' die zij sommige nummers van hun bibliografie meegeven, hadden ons inziens typografisch duidelijker moeten aansluiten bij het bewuste nummer.

Een literatuurlijst, die weliswaar door enkele geringe inconsequenties wordt ont sierd, geeft een volledig overzicht van de werken gewijd aan Kiliaan en diens publikaties. Nog interessanter voor de onderzoeker is de lijst van titels en bij afwezigheid daarvan van de incipits van Kiliaan's gedichten, hetzij uitgegeven door M. Roose op grond van de verzamelbundel die Petrus Curtius had aangelegd, hetzij van elders bekend. Het register van persoonsnamen dat dus wemelt van auteurs, drukkers, kunstenaars, maecenassen, illustreert volkomen het algemeen nut van deze keurig uitgevoerde en betrouwbare bio-bibliografie.

R. van Uytven

Naast de drie uiteenzettingen bevat dit boek een korte maar degelijke inleiding (7-12) van de hand van mevrouw Dupont-Bouchat waarin zij de betekenis van de criminaliteitsstudie uiteenzet. Zij wijst erop dat men de studie van de misdaad niet op zichzelf kan bestuderen maar dat men meteen een studie moet maken van de gemeenschap die de misdaad heeft voortgebracht. Het is mogelijk te vertrekken van het negatieve (de misdaad) om het portret van een gemeenschap (positief) te tekenen. De drie studies die hierop volgen zouden dit moeten bewijzen.

L. d'Arras d'Haudrecy wijdt zijn uiteenzetting aan Namen ('Une enquête en cours: la délinquance namuroise au XVIIIème siècle', 13-32). Zoals de titel reeds vermeldt gaat het hier om een voorlopig werkresultaat. De auteur bestudeert zowel de juridische organisatie, als de kleine (1693-1794) en de grote delicten (1720-94).

De auteur stelt de diverse rechtbanken voor met hun bevoegdheden, leden, en territoriale begrensde heden. Bij de kleine delicten stelt hij vast dat er ten eerste een paar hiaten zijn in de bronnen zodanig dat hij maar ± 60 jaar kan bestuderen en ten tweede dat het aantal misdaden gemiddeld per jaar 56 bedraagt. Dit lijkt hem zeer weinig en hij formuleert dan ook een aantal redenen waaraan dit te wijten valt. Meer dan de helft van de inbreuken hebben te maken met de hygiëne en reinheid in Namen. Ondanks de diverse inspectietochten en de herhaalde publikatie van reglementen blijft de stad vuil, tenminste voor die straten waarover de auteur gegevens heeft. De werkreglementen worden regelmatig overtreden en het blijkt soms zeer moeilijk om de orde te herstellen.

De bronnen over de zwaardere delicten zijn meer gedetailleerd dan de voorgaande. Vele misdaden bleven echter ongestraft. In vier grafieken zien we de evolutie van de vier voornaamste misdaden namelijk de vagebonden (27,2%), het geweld (22%), de prostitutie (16,2%) en de diefstallen (15,3%). Een globale grafiek bevat de vier categorieën samen. Men stelt vast dat in het algemeen de criminaliteit vanaf 1745 fors stijgt. Dit is niet het geval voor de vier categorieën op zich. Het zijn de vagebonden en de prostitutie die sterk toenemen, het geweld stijgt lichtjes terwijl de diefstallen nagenoeg stabiel blijven.

M. Durban bestudeert in tegenstelling tot de voorgaande auteur één streek, namelijk het zuiden van Luxemburg, meer bepaald de drie proosdijen van Chiny, Etalle, Virton ('La criminalité en Gaume d'après les comptes des officiers de justice, 1500-1650', 33-47). Na een doordachte kritiek op de bronnen, waaruit besloten wordt dat er geen vergelijking mogelijk is in de tijd en er geen geografie van de criminaliteit kan gemaakt worden, geeft de auteur de resultaten. Chiny en Etalle worden steeds samen beschouwd.

M. Durban onderscheidt vier grote categorieën: diefstal, 'violences verbales', geweld, en zeden. De voornaamste inbreuk op het recht gedurende de ganse periode is het 'violence verbale'. Hierin wordt vervolgens een onderscheid gemaakt tussen beledigingen, godslasteringen/vloeken, en burengerucht. Als deze onderling vergeleken worden per streek merkt men dat er geen vergelijking mogelijk is. Godslasteringen/vloeken - religieuze misdrijven - worden enkel gestraft wanneer de leek zich sterk met godsdienst bezig houdt namelijk de periode van de heksenjachten vanaf 1580.

Het geweld komt op de tweede plaats. Men maakt een onderscheid tussen moord, zelfmoord, slagen en 'le seuil'. Dit laatste is een term die aanduidt dat een bepaalde persoon zoveel misdaden begaan heeft dat hij de grens van het toelaatbare heeft overschreden. Het zijn de moorden die 25 tot 70% innemen van alle gewelddaden. Bij de diefstallen vormen de kleine diefstallen het grootste bestanddeel. Er doen zich bijna geen inbreuken voor op de goede zeden. In de bijlage publiceert de auteur de globale cijfers tot 1776, terwijl hij zich voor de percentages in de tabellen beperkt tot 1649.

De schrijfster van de inleiding, M. S. Dupont-Bouchat, vult het grootste gedeelte van het